

Inleiding

De Stichting Psychiatrie en Filosofie is in 1988 opgericht door Dr. R.J. van Helsdingen, psychiater en neuroloog te Hilversum. De Stichting stelt zich ten doel onderzoek op het grensgebied van psychiatrie en wijsbegeerte te bevorderen. Zij doet dit door het jaarlijks organiseren van lezingen en symposia en door het tweejaarlijks uitreiken van één of meerdere prijzen voor werk op het aandachtsgebied van de Stichting. Onder het aandachtsgebied vallen uiteenlopende zaken als: ethiek in het psychiatrisch handelen, wijsgerige reflectie op psychopathologische categorieën, (wetenschaps)filosofische duiding van de relatie tussen psychiatrie en maatschappij, doordenking van paradoxen van zelfreferentie in psychiatrie en psychopathologie, enzovoorts, enzovoorts. Voor iedere essaywedstrijd perkt het bestuur het aandachtsgebied nader in en stelt één specifiek thema centraal. De essaywedstrijd is bedoeld om onderzoek en reflectie op het aandachtsgebied te stimuleren en roept met name nog niet gearriveerde onderzoekers en schrijvers op zich aan een essay te zetten. Wanneer u twijfelt over of uw essay onder het aandachtsgebied en/of het thema valt, en u bent van plan uw essay in te dienen voor een prijs, neemt u dan gerust contact op met de Stichting.

Het bestuur van de Stichting bestaat per 1 november 2006 uit de volgende leden:

Prof. Dr. Evert van Leeuwen, filosoof/ethicus, Radboud Universiteit, Nijmegen (voorzitter).

Dr. Wouter Kusters, filosoof/taalwetenschapper, Utrecht (secretaris).

Drs. Mary Van Ree-Schuurman, psychologe, Amsterdam (penningmeester).

Prof. Dr. Jozef Corveleyn, klinisch psycholoog, KU Leuven en VU Amsterdam

Dr. René van Helsdingen, psychiater, Hilversum

Prof. Dr. Herro Kraan, psychiater, Univ. Twente & Psychiatrisch Ziekenhuis, Enschede

Dr. Nelleke Nicolai, psychiater, Rotterdam

Prof. Dr. Heleen Pott, filosoof, Erasmus Universiteit, Rotterdam

Dr. Rob de Vries, psychiater, Amsterdam

Het secretariaat van de Stichting is ondergebracht bij de ISVW:

Internationale School Voor Wijsbegeerte (www.isvw.nl)

Dodeweg 8

3832 RD Leusden

Tel. 033 – 422 72 00

Fax 033 – 465 05 41

contactpersoon: Peter Petersen, peter.petersen@isvw.nl

Thema essaywedstrijd 2006

Het thema van de essaywedstrijd van 2006 was het spanningsveld tussen de subjectieve beleving van de patiënt en de “objectieve” blik van de waarnemer. Wij gaven daarbij de volgende toelichting:

“In de psychiatrische praktijk zijn objectiviteit en subjectiviteit voortdurend aanwezig. De patiënt is de drager van zijn of haar eigen wereld die een subjectieve betekenis krijgt toegekend, en waarin de patiënt op (subjectieve) betekenisvolle wijze handelt. Tegelijk vormen de handelingen van de patiënt objectief gedrag voor de therapeut, dat valt onder biologische, neurologische en psychologische wetmatigheden en voorspelbaarheid.

De twee begrippen zijn nauw met elkaar verstrengeld wanneer de therapeut zijn eigen subjectieve beleving waarneemt en hoe de patiënt daarin sturend kan zijn. Hij wordt een toeschouwer die wordt waargenomen. Omgekeerd kan de patiënt zich bewust zijn van de objectieve determinanten binnen zijn eigen subjectieve positie.

In de filosofie zijn de concrete gevolgen en paradoxen die dit met zich meebrengt in de 20ste eeuw tot in detail geanalyseerd en van een morele component voorzien, bijvoorbeeld in Sartre's L' être et le néant. In de literatuur over psychopathologie heeft onder andere Louis Sass beschreven hoe patiënten verstrikt kunnen raken tussen subjectiviteit en objectiviteit in toornissen als schizofrenie en dissociatie.

In de taal van de therapeutische praktijk wringt de spanning tussen objectiverend taalgebruik en subjectieve beleving zich in schijnbaar betekenisloze woordcombinaties als “toch maar weer” in “toen ben ik toch maar weer gaan werken”. Toch kent de taal ook woorden voor subjectieve belevingen die kunnen worden geobjectiveerd in therapeutische, maar ook juridische taal en sociaal gedrag. Wraak, vergelding en schuld spelen op individueel niveau, maar ook op dat van de wereldpolitiek bijvoorbeeld een onmiskenbare rol. Wat ervaren de toeschouwers bij het zien van de gruwelijke beelden die dagelijks in de huiskamers opflikkeren? Past daarbij een verdeling over subjectieve en objectieve respons?

De taal van het lichaam kent geen woordenboek. Desalniettemin vertrouwt de biologisch georiënteerde psychiatrie erop dat de lichaamstaal geschreven is in een raadpleegbaar naslagwerk van objectiveerbare processen. Zal er ooit een universele taal komen die het lichaam volledig uitlegt of verbeeldt? Of blijft er altijd een subjectief restant over dat buiten het voorspelbare materiele ligt, en waar het zelf maatgevend is? Hoe kan het dan dat de subjectieve en objectieve werelden hemelsbreed verschillen, terwijl er in de (psychiatrische) hulpverlening moeiteloos tussen de twee heen en weer geschakeld wordt? Is de taal over subjectiviteit versus objectiviteit zelf wellicht verouderd?

Wij nodigen een ieder uit om mee te denken over dit thema en hier een essay over te schrijven.”

Verslag essaywedstrijd 2006

In oktober 2005 hebben wij een symposium georganiseerd rondom dit thema aan de ISVW en een eerste oproep gedaan om essays in te sturen. Begin 2006 hebben we in diverse psychiatrische en filosofische vakbladen en studentenbladen een aankondiging van onze wedstrijd geplaatst. Daarnaast verscheen onze oproep in de wijd verspreide voorjaarsfolder van de ISVW.

Al bij al hebben we een behoorlijk bereik gehad en hebben we ook een grote beloning (10.000 euro) in het verschiet gesteld voor het beste essay. Desalniettemin kwamen er slechts achttien essays binnen. Enerzijds is dat wel begrijpelijk want wie heeft er nou nog tijd en zin, en daarbij ook nog het vermogen om scherp te schrijven en te denken, om een essay op dit grensgebied te schrijven? Anderzijds is het ook wel weer verwonderlijk: het aandachtsgebied van de Stichting behelst in wezen de vraag naar wat de mens is, en naar het waarom en hoe van variatie in het menselijk ervaren, denken en handelen. Interessante materie voor iedereen zou je denken.

Begin september 2006 waren de achttien essays allemaal binnen, en zette de jury zich aan het lezen, vergelijken en beoordelen. Belangrijke criteria bij de afwegingen waren: 1. relevantie voor het aandachtsgebied van de Stichting, en enige verwerking van het jaarthema, 2. originaliteit, 3. uitwerking van de hoofdgedachte, 4. coherentie van het betoog, 5. stijl, helderheid en taalgebruik. Van ieder essay vindt u hieronder (per categorie en alfabetisch) een juryverslag.

Op basis van de criteria hebben we van de achttien essays er elf uitgekozen voor verdere beoordeling. Van deze top elf vielen er vervolgens bij nadere bestudering zeven af. Deze vormen hieronder de tweede categorie.

Stuk voor stuk vormden deze zeven wel interessante verhalen. Bij ieder van hen hebben we overwogen of het een kans maakte op de hoofdprijs. Bij elk van deze zeven zagen we echter aankomen dat het uiteindelijk om uiteenlopende redenen geen kanshebbers zouden zijn. Enkele van de essays waren niet relevant genoeg voor het aandachtsgebied. Ze waren hetzij te eenzijdig filosofisch, hetzij te eenzijdig psychologisch/psychiatrisch, hetzij van nog een andere aard. Sommige van de essays waren wel gedeeltelijk of geheel relevant, maar misten dan weer genoeg diepgang, uitwerking of originaliteit. Van al deze zeven essays willen we aantekenen dat het stuk voor stuk interessant werk is, dat op andere terreinen hetzij uitgevenswaardig is, hetzij prijswaardig, hetzij allebei. Voor deze zeven essays geldt bovendien dat ze bij een nadere omwerking, herschrijving en aanpassing over twee jaar zeker opnieuw onder de aandacht van de jury zullen komen.

Deze zeven essays waren de volgende:

Wilma Boevink: Herstel en eigen kracht

Irma den Hertog: Goddelijke waanzin: Inspiratie als oefening in sterven

Mark Kinet: Freud en co. in de psychiatrie

Gabriel Leigh-Valles: Reductionisme in de psychiatrie

Guus van Loenen: Vreemde ogen dwingen

Gijs van Oenen: Odysseus ontdaan

Patrice van de Vorst: Een waanzinnig idee

De hoogste, eerste categorie omvatte vier essays. Deze vier hebben we apart gehouden en nog

eens met extra aandacht bestudeerd. Alle vier zijn ze relevant voor het aandachtsgebied, alle vier hebben ze een originele invalshoek, en alle vier hebben ze ook een consistente uitwerking. Het betreft de volgende vier:

Gail Cameron: De Waargenomen Toeschouwer

Rein Gerritsen: Papier is gevaarlijk

Van Hek en de Schipper: De Mens en zijn Oneindigheid

Johan Lezy: Psychotische belevissen en....belevissen van psychotische patiënten

Na lang beraad en overleg hebben we echter besloten om aan geen van deze vier de hoofdprijs te geven, maar aan twee van hen een aanmoedigingsprijs. Met deze prijs willen we uitdrukken dat we vertrouwen en geloof hebben in de auteurs van deze twee essays en hun toekomst. Ook van deze vier essays is een uitvoeriger verslag verderop in dit rapport te vinden. De twee winnaars van een aanmoedigingsprijs zijn:

Rein Gerritsen: Papier is gevaarlijk

Johan Lezy: Psychotische belevissen en....belevissen van psychotische patiënten

Aanmoedigingsprijzen

Rein Gerritsen: Papier is gevaarlijk. Een essay over forensische psychiatrie en filosofie.

Dit is een boek-in-wording met een radicale kritiek op de forensische psychiatrie, geleverd vanuit een uniek standpunt: de auteur is ‘ervaringsdeskundige’, als ex-gedetineerde heeft hij de negatieve effecten van de forensische psychiatrie aan den lijve ondervonden. Het onderwerp is buitengewoon actueel: psychiatrische getuige-deskundigen liggen momenteel onder vuur, denkt u aan de media-aandacht voor de zaak Lucia de B. en aan recente publicaties van deskundigen als Wagenaar, Crombag en anderen.

Het boek van Rein Gerritsen is een authentieke bijdrage aan dit debat. Hij vindt dat de complete forensische psychiatrie – zowel de theorie als de praktijk ervan - op onhoudbaar filosofische vooronderstellingen berust en op de helling moet. De forensische psychiatrie helpt mee aan het oplossen van de schuldvraag van de verdachte, door zijn rapportages te maken binnen de context van het aanvoeren van bewijsgronden, voorafgaand aan de uiteindelijke veroordeling. Hij schrijft dan wel “indien bewezen” in zijn rapportage, maar de plaats van de rapportage in het rechtsproces is zodanig, dat hij meehelpt aan het bewijs. Daarmee drijft de forensische psychiatrie weg van de oorspronkelijke doelstelling van de psychiatrie – behandeling van mensen die lijden aan een ziekte – en schaart zij zich als “getuige-deskundige” achter de doelstelling van het strafrecht: bewijzen aanvoeren voor schuld en meewerken aan het “toevoegen van leed” als de rechter de straf bepaalt en laat uitvoeren. Bovendien pleegt de forensisch psychiater “psychologische drogredenen” door de uitspraken van de verdachte steeds maar weer te interpreteren in het kader van het vergaren van argumenten voor de conclusie dat deze wel of niet toerekeningsvatbaar is en de werkelijke betekenis van diens uitspraken daarmee niet te onderzoeken

Het essay heeft een uitgesproken filosofische opzet. Aan de hand van feitelijke gevallen belicht de auteur het gebruik van de DSM- classificatie in de praktijk van de rechtsspraak en reflecteert hij op kwesties als geweld, straf, de vrije wil, pijn, etc. Biografische elementen verlevendigen het betoog op markante wijze, zelfs zodanig dat gevoelens van ontzetting (over het afschuwelijke verlies van familieleden, door de schrijver mede aan zichzelf geweten) en afschuw (over diens criminele verleden met gruwelijk geweld) de jury bevingen. Met deze onthullingen tracht de schrijver aan te tonen, dat het verhaal van de verdachte tot in detail serieus genomen dient te worden, wat in de praktijk van de pro justitia rapportage naar zijn oordeel veel te weinig, of helemaal niet gebeurt.

De radicaliteit van de door Gerritsen geleverde kritiek is recht evenredig aan zijn persoonlijke motivatie. Vanwege zijn eigen detentie is hij in staat om heel concreet en gedetailleerd een aantal praktische misstanden aan de kaak te stellen, en de autobiografische rode draad die door het betoog heen loopt maakt van zijn boek realistische en tegelijk meeslepende lectuur. De stijl is helder en beeldend en aangenaam snoeiend – voor wie er van houdt. Dit snoeiende heeft tegelijk een keerzijde: het geheel kan de indruk wekken een persoonlijke afrekening te zijn omdat bezwaren nogal eens als onredelijk overkomen. De forse kritiek op andere auteurs kan de kracht van het betoog ondermijnen. De kritiek op de forensische psychiatrie is soms te retorisch. Zowel de objectiverende als hermeneutische methodes moeten het ontgelden, maar onduidelijk blijft vanuit welk standpunt of positie deze kritiek zelf geleverd wordt.

Ondanks deze kritische aanmerkingen willen wij Gerritsen van harte aanmoedigen met dit werk verder te gaan. Dit boek laat door zijn persoonlijke, gepassioneerde inzet en zijn

actuele thematiek een buitengewoon sterke indruk na en verdient daarmee een aanmoedigingsprijs. Met een goede redacteur kan het resultaat een bestseller worden.

Johan Lezy: Psychotische belevenissen ... en belevenissen van psychotische patiënten.

Dit is het eerste werk in het Nederlands dat een zeer uitgebreid overzicht geeft van wat de fenomenologische psychiatrie op het gebied van de psychose te bieden heeft, daarbij met name puttend uit het werk van Minkowski, Blankenburg, Conrad en Klosterkötter. Het bespreekt in het eerste hoofdstuk de veranderde werkelijkheidservaring in de psychose en onderscheidt daarin een fasering zoals die van Conrad: van veranderde waarneming, tot interpretatie, ik-verlies, en fase van 'apocalypse'. In het tweede hoofdstuk gaat de auteur in op een aantal thema's zoals achtervolgingswaan, stemmen-horen, 'valse herkenning', etc. en plaatst deze binnen het in het eerste hoofdstuk geschetste kader.

Dit is een erg goed essay ook omdat het gesteund is op de praktische ervaring van de auteur met psychotische patiënten, omdat het daar veel voorbeelden aan ontleent, en omdat het ook nog de consequenties van de fenomenologische kennis voor de dagelijkse (psychiatrische) praktijk behandelt.

De schrijver benadrukt dat psychotische belevingen radicaal anders gestructureerd zijn dan niet-psychotische belevingen. De sociale dimensies van de werkelijkheid worden zodanig anders beleefd, dat de persoon zich buiten de gedeelde conventies ("common sense") geplaatst voelt, hetgeen leidt tot soms extreme existentieel ervaren consequenties met bijhorende stemmingen en affecten (diepe angst, paniek, hulpeloosheid, wanhoop, maar ook extase en bevrijding). Tegelijkertijd waarschuwt hij voor theorieën die de persoon laten samenvallen met de psychose ("theoretisch fundamentalisme"), en overtuigt hij ons van de dubbele werkelijkheids-oriëntatie, die psychotische mensen hebben (gedeelde ervaringen met de common sense en tegelijk ervaringen die erbuiten vallen). Daarmee blijft de mogelijkheid open met hen tot beperkte consensus over doeleinden en methoden van behandeling en begeleiding te geraken. Ook de apodiktische "onbegrijpelijkheid" van psychotische fenomenen, zoals verwoord door o.m. Jaspers, wordt genuanceerd en weerlegd.

Kortom, een prachtig werk en bovendien is de diep menselijke betrokkenheid van de schrijver bij deze thematiek door alle zinnen heen voelbaar. Het is gedetailleerd en overtuigend geschreven, zonder dat het al te veel theorie gebruikt. Daardoor blijft het werk wel erg aan de zijde van de beschrijvende kant. Er zijn enige uitstapjes naar de filosofie, maar een consequente doordenking van wat deze fenomenologie van de psychose verder filosofisch nog te betekenen heeft, ontbreekt. Binnen de context van deze essaywedstrijd geldt dat als nadeel, hoewel dit voor de niet filosofisch geschoolde lezer niet bezwaarlijk zal zijn. Een aandachtspunt is de wat trage stijl met hier en daar slordigheden. Alvorens het tot een boek uit te geven – wat de jury zou appreciëren – is redactie aan te bevelen. Ook een inhoudsopgave en register zijn geen overbodige luxe.

Een meer inhoudelijk kritiekpunt is dat de auteur een tamelijk strikt onderscheid maakt tussen ervaren versus redener, waarnemen versus denken. Hij beklemtoont dat de psychotische ervaringen 'er gewoon zijn' en dat de psychotische patiënt daar niets aan kan doen. De psychotische ervaringen zijn volgens de auteur dus allereerst verbonden met waarneming, die hij onderscheidt van het interpreteren en redeneren mét deze ervaringen. Hoewel een dergelijk onderscheid wel te maken valt, maakt de auteur dit wat al te stellig. Het idee dat de psychotische patiënt overgeleverd zou zijn aan zijn waanwaarneming is te versimpelend ten aanzien van de vraag in hoeverre waarneming een passief of actief proces zou zijn. In moderne literatuur van bijvoorbeeld Campbell of Sass wordt dit nou juist ter

discussie gesteld: is een waanwaarneming gegeven (bottom-up theorie), of is het een resultaat van een andere organisatie van het denken (top-down theorie)?

Ondanks deze aandachtspunten is het een bijzonder onderhoudend betoog met een poging om de fenomenologische psychiatrie weer tot leven te roepen. Daarom geven we graag voor dit werk een aanmoedigingsprijs.

Eerste categorie

Gail Cameron: De Waargenomen Toeschouwer

Dit is een heel mooi poëtisch essay. Het gaat over de ‘subjectieve’ ervaring van de cliënt, en vergelijkt deze met de ‘objectieve’ waarneming van de toeschouwer/psychiater en is daarmee relevant voor de stichting en het thema van dit jaar.

De stijl is bijzonder: persoonlijk, zonder in de ontboezeming- of bekentenissfeer terecht te komen, en ook vervalt de auteur niet in een op slechts door aansprekende beelden gesteund betoog. De stijl is nog het best te kenschetsen als ‘fenomenologisch’ in de beste betekenis van het woord: aarzelend, vragend, zoekend, en vanzelfsprekendheden opschortend.

De auteur begint te denken en te schrijven op basis van de termen uit onze prijsvraag: waarneming, toeschouwer, waargenomen worden. Voorzichtig en subtiel betoogt ze dat datgene wat als normaal wordt beschouwd slechts conventie is, zonder dat ze daarbij in plat relativisme vervalt. Andere soorten waarneming zijn ook mogelijk. Gaandeweg betreft ze naast een beschouwing over de waarneming, ook de interpretatie, het denken, en het ervaren erbij. Halverwege het essay, spreekt ze niet meer over waarneming enz. in algemene zin, maar betreft ze haar eigen psychose in het verhaal. Vanaf daar plaatst ze haar eigen ervaringen, het ‘abnormaal’ zijn, en met name ook het succes of falen van cliënt-hulpverlenersinteracties, binnen het in de eerste helft betrokken perspectief. Nergens wordt het opsommerig, drammerig of vermoeiend. Steeds verschuift ze licht van perspectief, al zoekend.

Het essay valt net niet in de prijzen doordat naarmate haar verhaal vordert, er langzaam een idee begint te worden uitgesponnen waarin het psychotisch ervaren niet alleen als anders wordt gezien, maar ook als meer of beter. Vanaf daar begint de auteur helaas teveel op bedrieglijk esoterische manieren van denken te leunen. Beperkt individueel bewustzijn versus oneindig oer-collectief bewustzijn. Ingekaderde rivieren van het normale denken, versus de diepere oceaan van het psychotisch ervaren. In dergelijke passages laat ze af en toe de zoekende vragende houding varen om zelf zich te klampen aan een ‘anker’ of beeld van eenheid en oneindigheid. Daardoor ontstaat naar het eind toe een ietwat zweverig geheel dat algemene uitspraken verbindt met persoonlijke vergezichten en droombeelden. Dit belet de auteur om verder te zoeken naar verdieping en reflectie op waarneming, waarheid en werkelijkheid.

Gegeven de rake thematiek, het taalgebruik en de algehele benadering is de licht esoterische en soms wat orakelachtige toon vergeeflijk, en hoopt de jury dat de auteur verder gaat met dit soort werk.

B.R. van der Hek & E.H. de Schipper: De mens en zijn oneindigheid. Descartes en het mis-identificatie waansyndroom

Dit is een boeiende co-productie van een psychiater en een filosoof. Het is origineel, goed geschreven en past in alle criteria van de prijsvraag.

Het opstel bestaat uit twee delen. Het eerste deel opent met een filosofisch overzicht van de metafysica van het moderne subject – beginnend bij Descartes, en dan via Kant, Hegel en Nietzsche eindigend bij Derrida en Levinas. In vogelvlucht wordt de opkomst van de autonome mens geschetst, die zich tegenover de wereld heeft geplaatst om die te kennen & te beheersen. De opkomst van (het idee van) de autonome mens, die zich als subject tegenover de wereld heeft geplaatst om die te kennen & te beheersen, heeft dus geresulteerd in een veranderde relatie tot God. Met de geboorte van de mens als eindig, zelfstandig individu wordt God oneindig en onbereikbaar. In de 19^e eeuw wordt de scheiding tussen eindig en

oneindig geëffectueerd en gehistoriseerd, bij Nietzsche wordt God dood verklaard en de oneindigheid ingekleurd als onbegrepen noodlot, Freud maakt er het onbewuste van, Derrida en Levinas doen ook nog een duit in het zakje. Het eindige subject, dat in de loop van de moderne geschiedenis steeds nadrukkelijker wordt teruggeworpen op zijn eigen oneindigheid, slaagt er steeds minder in om ‘deze voortdurend overtekenende eigen grootheid, deze megalomanie’, vol te houden.

Zonder waarschuwing tuimelt de lezer hierna van Derrida naar (het symptoom van) Capgras, Fregoli, e.a.. Het tweede deel van het opstel gaat dieper in op de ontwikkeling van een lichaamszelf, via differentiatie van het gevoelsleven, en op de cruciale rol die daarin is weggelegd voor de huid. Het falen van de huid levert een falende begrenzing van het Ik, d.w.z. een narcistisch ontgrensd subject. De empathie die in de psychoanalyse wordt geboden verschaft de narcistische patiënt gelegenheid om een nieuwe huid te ontwikkelen, en uiteindelijk zijn preoccupatie met alle vergrotingen, verdubbelingen en vermenigvuldigingen van het Zelf te overwinnen.

De jury vindt dit een opstel van hoog niveau, over een buitengewoon boeiend, zij het erg abstract onderwerp, dat zo fundamenteel en complex is dat er eigenlijk een heel boek voor nodig is om de thematiek recht te doen. Het euvel van dit essay is de breuk tussen het eerste en het tweede deel. Het is onduidelijk hoe het filosofische verhaal en het psychiatrische aan elkaar geknoopt moeten worden. Is het moderne subject van de westerse wijsbegeerte een narcistisch subject? Moet het de weg naar God terugvinden, als de ware Ander? Of juist zichzelf definitief bevrijden van het idee van ‘oneindigheid’? Welk filosofisch equivalent is er voor de functie van de ‘huid’? Wie speelt de rol van psychiater? Wat doen we met meer recente revitalisering van het (post-) postmoderne ‘subject’ zoals die van bijvoorbeeld Badiou of Deleuze? Wat betreft het tweede deel valt bovendien op te merken dat men in de huidige discussies ‘voorbij’ Kohut gaat: er zijn nieuwe theorieën over het narcisme, die voortkomen uit onderzoek van baby’s: de *infantpsychiatry*. Daarbij blijkt dat het niet om spiegeling gaat, maar om match, mismatch en repair. Wanneer dit in het essay zou worden verwerkt zou dit wellicht aanzienlijke repercussies kunnen hebben voor het ‘plot’ van het eerste filosofisch deel.

De jury hoopt dat de auteurs voortgaan op deze weg, en nog eens terugkeren met een hechtere doorvlechting van de twee verhalen.

Tweede categorie

Wilma Boevink: Herstel en eigen kracht

Irma den Hertog: Goddelijke waanzin: Inspiratie als oefening in sterven

Mark Kinet: Freud en co. in de psychiatrie

Gabriel Leigh-Valles: Reductionisme in de psychiatrie

Guus van Loenen: Vreemde ogen dwingen

Gijs van Oenen: Odysseus ontdaan

Patrice van de Vorst: Een waanzinnig idee

Wilma Boevink: Herstel, eigen kracht en ervaringsdeskundigheid van mensen met psychische aandoeningen

Vanuit reflectie op een persoonlijke geschiedenis als psychiatrisch patiënt, beschouwt de auteur haar eigen ervaringen met psychiatrische problematiek en hoe de psychiatrie met haar problemen is omgegaan. Daarmee zit ze in het hart van het thema van dit jaar. Het is een helder verhaal, waarin zij ook anderen oproept dergelijke subjectieve ervaringen op te schrijven. Het kernidee dat erin zit wordt goed beargumenteerd en is overtuigend: ‘word van patiens weer een agens’, of, ‘van object tot subject’, dus, ‘creëer je eigen betekenis en interpreteer zelf je leven’. Voor de psychiatrie met een herleving in de interesse voor fenomenologie en “lay beliefs” zijn dit goede en belangrijke aanzetten. Als voorbeeld hiervan kan gelden de betekenis(sen), die ervaringsdeskundigen in tegenstelling tot hulpverleners geven aan het begrip ‘herstel’.

Binnen deze context bespreekt de auteur ook verschillende ervaringen in haar leven. Van sommige is het makkelijker om die toe te eigenen: bijvoorbeeld de betekenis van depressiviteit of vermoeidheid. Van andere, zoals automutilatie, ligt het minder voor de hand, omdat dit ook een vorm van ouderschap impliceert. Maar juist dan is het verwoorden belangrijk van de subjectieve ervaring van betekenis en van moeilijke feitelijke zelf-inzichten van ‘wanneer het mis gaat’, en hoe dat op tijd te herkennen.

De auteur beschrijft naast haar dagelijks leven, waarin niets vanzelfsprekend is en het moeilijk is je identiteit vast te houden, haar omgang met vooringenomenheden en ervaren stigma's, ook van de kant van hulpverleners.

Tot slot beschrijft ze de daadwerkelijke activiteiten die zij en anderen ontplooiën om tot overlevingsstrategieën te komen en te varen op specifieke eigen krachten. Zij doet een beroep op lotgenoten om ervaringskennis te bundelen en om zelfhulpgroepen op te richten.

Dit is een uitstekend geschreven, raak en zeer sympathiek essay over het ondergaan van de psychiatrie, het leven met psychische problemen, en verstandige doorleefde en doordachte reflectie daarop.

Helaas zijn de overwegingen en reflecties te praktisch, te psychologisch, en liggen ze te veel in de zelfhulphoek, om tot een daadwerkelijke dieper gaande filosofische reflectie te komen. Los van deze overweging vanuit ‘filosofisch-psychiatrisch’ standpunt is dit belangrijk werk dat uitbreiding, navolging, bekendheid en verspreiding verdient.

Irma den Hertog: Goddelijke waanzin: Inspiratie als oefening in sterven

Dit is een overweldigend, erudiet, mooi vormgegeven essay, in drie delen. De auteur studeerde kunstgeschiedenis en filosofie, zo blijkt uit haar uitgebreide toelichting, hield zich bezig met architectuur, ontwierp een huizenplan, kortom, ze lijkt een zeer begaafde vrouw.

Het essay- geschreven voor de Van Helsdingenprijs, maar tevens een proefschrift dat nog geen promotie vond - gaat uit van een ervaring, die zij beschrijft als een vorm van

‘goddelijke waanzin’. Driemaal heeft ze een dergelijke ervaring gehad, beschreven als een dodensprong. Ze stelt dat er soms (rand)psychotische (voorzover deze term van toepassing is in deze context) ervaringen zijn die een mens op een hoger plan kunnen tillen, mits goed begeleid. Psychiatrisch gezien had je vroeger in de Franse psychiatrie de “bouffée delirante” of de “degeneratiepsychose”, die een zelfde betekenis kon hebben: vreugdevolle of overweldigende (pre-)psychotische ervaringen die niet altijd zoals in de schizofrenie tot verlies van coherentie en treurnis hoefden te leiden, maar die soms een enorme ontwikkelingsprong veroorzaakten. Ook bij sommige dissociatieve fenomenen zie je een dergelijk overweldigend ervaren – vaak ook lichamelijk beleefd - dat niet altijd slecht hoeft uit te pakken.

Zelf heeft de auteur een psychiater gehad die haar aanraade zich te gaan ontwikkelen toen zij eerder in haar leven depressief was. Er is een tweede psychiater/filosoof die haar pogingen hem te betrekken in een filosofisch debat psychopathologisch interpreteerde in een brief naar haar huisarts.

Vervolgens ging zij op zoek in kunst, filosofie en spirituele werken hoe deze goddelijke waanzin (die of kan eindigen in een psychose of kan leiden tot een spirituele ontwikkeling) vorm dient te krijgen. Daarbij maakt ze gebruik van vele theorieën uit vele gebieden: kosmologie, filosofie, Oosters en Westers, mythologie, alchemie, antropologie, neurobiologie. De kernhypothese is dat de enige juiste manier om filosofie te bedrijven is bezig zijn met sterven en dood. Deze gedachte kan op vele manieren uitgelegd worden en is op zich vatbaar voor discussie.

De auteur schrijft in haar inleiding dat zij de filosofie en de psychiatrie benadert vanuit de kunsten “in het besef dat deze drie gebieden elkaar raken in een domein dat vele namen krijgt: Natuur, Leven, Zelf, Poiesis, Al, God of hoe we het noemen willen.” Wie zo’n ontzaglijk breed alomvattend onderwerp gaat aanpakken heeft een methode van uiteenzetting nodig. Ook de door de auteur bewonderde Plato had een methode, die van de logos en van de dialoog, die weliswaar niet het doel op zich vormden van zijn filosofie, maar wel middelen waren om eigen denken te ontwikkelen om zo tot de waarheid te komen. Dit impliceert dat men in een essay een begin, een opbouw en een hoeveelheid voor- en tegen-argumenten heeft voor duidelijke omschreven hoofd- en substellingen, om daarmee uiteindelijk een inzicht uiteen te zetten. De directe weg naar het licht meende men in de door Plato geïnspireerde gnosis te kunnen vatten zonder redelijke structuur en uiteenzetting, maar dit levert niet altijd even interessant werk op. Met andere woorden, er zit veel te weinig structuur, en te weinig kritische reflectie in het betoog. Het is veel, zeer belezen, maar los van de basisstelling verliest de auteur alle vaart. Probleem is het associatieve karakter en de wijdlopiegheid. De uiteenzetting draait in ronde bewegingen om de hoofdvraag die te maken heeft met de relatie tussen het zelf en de dood. Wat gemist wordt is een moment van duurzame bezinning op de ronddraaiende denkbewegingen. Het stuk moet maar voort en de schrijfster lijkt niet te bemerken dat er verdubbelingen optreden die eerder herhalingen dan verdiepingen zijn die een ander denkperspectief aanboren. Jammer, want het essay voldoet op zich aan het thema.

Ten slotte, de auteur verbindt haar eigen ervaring aan de ervaring van mensen als Plato, Klee, Nietzsche, en vele anderen. Een pad dat ze nauwelijks exploreert maar in de context van de essaywedstrijd nou juist zeer de moeite waard zou zijn, zou een onderzoek zijn naar positieve psychotische ervaringen in een spirituele context, en dan niet van de grootste kunstenaar-denkers ter aarde, maar van gewone mensen. Hier is her en der wel literatuur over te vinden, die de auteur echter niet gebruikt.

Mark Kinet: Freud en Co in de psychiatrie

Mark Kinet houdt een pleidooi voor de psychoanalyse. Hij fulmineert tegen de geest van de tijd waarin een kongsi van verzekeringsmaatschappijen, natuurwetenschappelijk, medisch en evolutionair denken de benadering van de psychoanalyse naar de zijlijn heeft gedrongen. Dit doet hij door een overzicht van de verschillende stromingen in de psychische hulpverlening van de 20ste eeuw te geven.

In zijn betoog tegen de psychiatrie gebruikt hij veel alledaagse voorbeelden uit media, kunst en cultuur, en zijn argumentatie is daar eerder retorisch dan analytisch te noemen. Als overzicht van de 20ste eeuw krijgt de lezer het idee van enige vooringenomenheid. Omgekeerd als stellingname en pamflet is enerzijds het onderwerp iets te sleets, en de betoogtrant, hoewel qua doelstelling sympathiek, niet overtuigend.

Wanneer de auteur de verschillende stromingen van de psychoanalyse bespreekt is er daarentegen van kritische distantie weinig sprake meer. In plaats daarvan gebruikt hij veel jargon. Het is voor de niet-ingewijde weinig inzichtelijk wat hij, behalve een samenvatting, nou voor nieuws heeft toe te voegen aan de psychoanalyse. Bovendien maakt de auteur veelvuldig gebruik van zinspelingen naar allerlei werk uit de culturele canon, waar hij echter zelf weinig mee doet, en wat tendeert naar *name-dropping*.

Desalniettemin is het een lezenswaardig boek over de hedendaagse vormen van psychiatrie. Het werk ligt in de traditie van dat van Mooij of Schokker en Schokker, maar ontbeert de kritische (zelf)-reflectie. Voor de prijsvraag is het daarmee te weinig filosofisch uitgewerkt. Sommige ontwikkelingen worden ook te summier behandeld en de verhouding van psychoanalyse en ‘natuurwetenschappelijke’ psychiatrie is wat de jury betreft niet genoeg doordacht.

Gabriel Leigh-Valles: Reductionisme in de psychiatrie

Het betoog van Leigh-Valles is gericht op de mogelijkheid van theoretische reductie van mentale toestanden tot fysische toestanden. Het klassieke concept van theoretische reductie wordt aardig uitgewerkt en besproken. Leigh-Valles onderscheidt drie soorten standpunten binnen de wetenschapsfilosofie en bewustzijnsfilosofie ten aanzien van het reductionisme: 1) klassiek reductionisme, 2) functionalisme, 3) eliminativisme en zijn moderne navolgers. Hij bespreekt de standpunten van deze posities duidelijk en adequaat, hoewel zeker niet uitputtend, daar allerlei belangrijke nuanceringen en variaties binnen deze posities niet aan bod komen. Namen als Fodor, Lewis, Smart, Searle en Dennett ontbreken volledig. In de opbouw van zijn betoog volgt hij bovengenoemde volgorde en zet de posities tegenover elkaar af, wat een sterk argumentatief geladen betoog oplevert. Wat daardoor wat ontbreekt is een analyse van deze drie posities in termen van – niet hun verschillen – maar hun overeenkomsten. Nu wordt bijvoorbeeld de discussie tussen type-type identity versus token-token-identity enkel onder de eerste positie geplaatst, terwijl deze ook bij de andere twee een rol speelt. Wat ook onhelder blijft is afbakening van definities en domeinen. Vandaar dat vooral aan het einde van het betoog theoretische reductie, fenomenale reductie en ontologische reductie door elkaar heen lijken te lopen.

In het algemeen wordt er teveel weergegeven, maar te weinig uitgewerkt of uitgeplozen. Hoofdstuk 2 over het klassieke reductionisme is helder, maar de hoofdstukken 3 en 4 over het functionalisme, de eliminatietheorie en het New Wave reductionisme zijn beperkter qua diepgang en de uitwerking van de vraagstelling. Uiteindelijk komt de auteur terecht op vrij algemeen gangbare kritieken op de bovengenoemde theorievormingen, maar laat na aan te tonen of reduceerbaarheid nu wel of geen rol kan spelen in specifiek de biopsychiatrie en zo ja aan welke voorwaarden dan moet zijn voldaan. Eigenlijk betoogt hij dat er van klassiek nomologisch reductionisme geen sprake kan zijn, omdat er geen steekhoudende theorieën in

de psychologie en psychiatrie aanwezig zijn over mentale verschijnselen, terwijl invoering van Putnams meervoudige realiseerbaarheid het klassieke reductionisme overbodig maakt. Daarnaast blijft hij evenwel lonken naar een ontologische benadering die gekoppeld zou moeten worden aan imaging technieken. De conclusie is dan ook wat rommelig, evenals de implicaties voor de psychiatrie. Ten slotte, hoewel het zeker een boeiend essay is, en op zichzelf waardevol, laat Leigh-Valles eigenlijk zelf al in zijn voorbeelden uit hoofdstuk 6. zien dat het hele verhaal niet zo relevant is voor het debat over subjectiviteit/objectiviteit m.b.t. schizofrenie.

Guus van Loenen: “Vreemde ogen dwingen:” Evidence Based Medicine en Vraaggerichtheid in de psychiatrische behandeling van migranten en vluchtelingen.

Het betreft hier een onderzoek ter afsluiting van de Mastersopleiding Interculturalisatie van zorg- en dienstverlening van de USBO uit 2005. De auteur is Hoofd Dienst geestelijke verzorging in Venray. Hij neemt dus een ideale positie in om het psychiatrische bedrijf met zijn nadruk op evidence-based medicine en pseudo-neutrale symptomenclassificatiesystemen als de DSM onder de loep van de praktijk te nemen. Zeker bij de hulpverlening aan allochtonen wordt de spanning voelbaar tussen evidence-based medicine en een ander pijler in de Nederlandse GGZ: de vraaggerichtheid. Hoe verhoudt zich nu in de praktijk de verhouding tussen uniformiteit (classificatie, EBM) en vraaggerichtheid met diversiteit in het algemeen etnische afkomst, gender, culturele normen en overtuigingen en de verscheidenheid aan opvattingen over ziekte en zorg die patiënten uit verschillende culturen brengen?

Dat werkt de auteur uit in de vraag hoe psychiaters op de werkvloer (en in het bijzonder in de GGZ Noord en Midden Limburg) omgaan met deze discrepanties. De auteur heeft in een inventariserend onderzoek de psychiaters geïnterviewd. In totaal was de N= 22, maar door het criterium te hanteren dat zij de afgelopen jaren minstens vijf allochtone patiënten werden behandeld, bleven uiteindelijk 7 respondenten over.

De conclusie: de relatie tussen psychiaters en vraaggerichtheid is complex en problematisch wanneer het gaat om culturele diversiteit. Dit komt deels door het taalprobleem, maar er is ook een belangrijker inherent conflict dat te vatten is onder de term van Vertommen en Vervaeke: er is namelijk geen consensus over de rollen en verwachtingen. De “vreemde ogen”, de blik van allochtonen heeft nog geen kracht: daarvoor ontbreekt een voldoende sterk eigen platform. De psychiater volgt òf de patiënt en kan dan EBM en DSM wel opgeven. Of hij/zij perst de patiënt in een keurslijf: de onderhandeling over een “working alliance” is nog niet geopend. De sterke kanten van dit essay zijn de praktische relevantie, de heldere taal en argumentatie, het empirische deel. Iets zwakker zijn de conclusies die hij trekt. Voornaamste probleem binnen de essaywedstrijd is wel dat het tamelijk weinig filosofisch toevoegt en ook nauwelijks een filosofische analyse van de gegevens maakt. Maar al bij al geeft de auteur een helder, goed leesbaar en interessant verslag, dat uitstekend zou passen als tijdschriftartikel in bij voorbeeld MGv.

Gijs van Oenen: Odysseus ontdaan

Dit is overwegend filosofisch opstel, dat volgens de jury te weinig psychiatrie bevat om voor de prijs in aanmerking te komen. Het verhaal van Van Oenen gaat door waar de *Odyssee* van Homerus ophoudt, en vertelt hoe Odysseus na zijn terugkeer op het eiland Ithaca meer en meer in de problemen raakt. Zijn verhouding met Penelope laat te wensen over, de klachten over zijn wanbeleid nemen toe. Odysseus lijkt veranderd te zijn, hij heeft geen voeling meer met wat er leeft op het eiland. Men twijfelt of hij nog wel in staat is om zijn rol als bestuurder naar behoren

te vervullen, en roept om zijn aftreden. Hij wordt tenslotte voor een tribunaal gedaagd dat een onderzoek naar zijn functioneren zal instellen, maar vlak na zijn eerste getuigenis verdwijnt hij spoorloos. In de geruchtenstroom die nu op gang komt blijkt dat wat er werkelijk gebeurd is tijdens Odysseus' tien jaar durende omzwerving, nogal afwijkt van de door Homerus gesanctioneerde lezing. Van Oenen vertelt het alternatieve verhaal, aan de hand van getuigenissen van direct betrokkenen.

De gedachte achter dit essay is ontleend aan de *Dialectiek van de Verlichting* van Adorno en Horkheimer. Zij zagen in Odysseus de eerste rationele mens en brachten zijn optreden in verband met de onttovering van de wereld, die veel later, in de Verlichting, zijn beslag krijgt. Odysseus is steeds de slimme rationalist, die zich overal handig uit weet te redden en de goden vaak te slim af is. Maar zijn optreden gaat ten koste van veel schade en leed aan anderen, zijn macht over de natuurlijke wereld wordt betaald met vervreemding. Odysseus raakt zijn sensitiviteit voor de natuur en zijn openheid voor ervaringen kwijt.

Het essay gaat met andere woorden over de schaduwen van de Verlichting, over vervreemding, rationalisering en disciplineren. In het verslag van de rechtszitting legt Van Oenen zijn herinterpretatie van de *Odyssee* in de mond van talloze betrokkenen, die op drie na allemaal stammen uit de originele Homerus-tekst. Vooral vrouwen blijken een verrassend licht op de zaak te werpen. Er is een getuige-deskundige, een psychoanalyticus, die als kleine 'a' wordt aangeduid en de getuigeverklaringen interpreteert. In het eindoordeel wordt vastgesteld dat Odysseus over veel zaken gelogen heeft en dat hem het landsbestuur ontzegd moet worden; Penelope krijgt voorlopig de leiding over het eiland.

Dit is een toegankelijk, uitstekend geschreven, geestig en aangenaam diepzinnig essay. Het gaat jammer genoeg, zoals gezegd, veel te weinig over psychiatrie, en blijft – voor deze prijsvraag – te veel op het cultuurfilosofisch en wijsgerig antropologisch vlak.

Patrice van der Vorst: Een waanzinnig idee

Schrijfster, juriste en ingenieur beschrijft op amusante wijze hoe zij gegrepen werd en volledig in beslag genomen door een idee, een theorie over het ontstaan van de mens, en de overgang van de mensaap naar de mens. Helaas zinspeelt de auteur regelmatig op de genialiteit en taboedoorbrekende van haar theorie, maar neemt desalniettemin niet de moeite om de theorie uit de doeken te doen. De auteur heeft zich zo laten meeslepen door deze theorie, dat uiteindelijk een groot deel van haar leven daarom draaide. Op een gegeven moment is ze ingestort, en na die tijd heeft ze op meer afstand haar eigen Werdegang bekeken.

Ze komt dan tot het inzicht dat ze een morosoof is. De door van Boxsel geïntroduceerde term 'morosofie' slaat op diletantistische amateur-wetenschappers, die geheel solistisch eieren van Columbus uitbroeden. Dat de auteur wat erg doordraafde in haar missiedrift om de wereld te redden met haar theorie, ziet ze dus zelf goed in wanneer ze zich als morosoof classificeert. Deze theorie wordt door haar beschreven als een obsessie: in die zin is dit een mooie beschrijving van hoe een obsessief idee een persoon en haar omgeving lam kan leggen. Ze beschrijft zonder echt duidelijk te zijn over de precieze voorvallen op welke negatieve manier ze is bejegend als morosoof, en plaatst deze bejegeningen in een soort evolutionair-wetenschapsfilosofisch kader (van haar eigen theorie!). Bizar in dit betoog is dat ze enerzijds afstand neemt van haar eigen morosofie, maar tegelijkertijd helemaal van de waarheid en genialiteit van haar eigen theorie uitgaat, en deze gebruikt om reacties op haar theorie te duiden. Dit geeft een vreemde driedubbele gelaagdheid. Ze ziet haar eigen waanzin in, en blijft er toch in volhouden. Dit essay is daarmee een uitstekend voorbeeld van het thema van dit jaar.

Daarnaast zitten er ook enkele hoofdstukken in het essay over filosofie, 'communicatie' en psychopathologie, waarvan precieze functie in het essay niet geheel duidelijk is. Door de gelaagdheid is het zo wie zo niet duidelijk wat ze wil betogen. Is dit nou een oproep om 'morosofen' serieuzer te nemen en ze niet te psychologiseren? Daar slaagt ze niet in, want ze neemt de licht-ironische toon van Van Boxsel over morosofen over. Is het dan een uitwerking van haar eigen morosofische theorie? Gedeeltelijk misschien, maar dan slechts zijdelings en dat is volgens haar eigen zeggen ook niet het hoofddoel. De kern van haar idee, is dat vrouwelijke seksualiteit iets met de evolutie van het menselijke brein te maken heeft. Maar hoe precies, dat vertelt ze niet. De lezer blijft dan ook verbaasd en hongerig achter: wat wilde ze nu eigenlijk testen en waarom? Is het dan een beschrijving van een interessant persoonlijk verhaal? Ja, dat zeker, maar het overstijgt het persoonlijke niet genoeg om iets interessants te zeggen over hetzij 'de morosoof', hetzij de 'menselijke seksualiteit', laat staan de relatie psychiatrie-filosofie. Blijft dat het bij vlagen amusant is en soms zelfs briljant en origineel.

Overige

Erna van den Berg: Nooit uit het oog

Gilbert Cocquyt: Liefde bewust

Peer Coenen: Het kruis van de Tazbe

Robert Dekker: De Stilte van het Paradijs

Jet Gerritsma: Tussenbeide

Frank Meulendijks en Loes Bredius: Een evolutietheoretische filosofie van de wil

Kim Verberne: Zicht op de spiegel van de ziel

Erna van den Berg: Nooit uit het oog

Haar essay heeft de auteur de ondertitel “De waargenomen toeschouwer per caleidoscoop” meegegeven. Zij mengt bespiegelingen op de thema’s van “De Waargenomen Toeschouwer”, met zeer eigen gedachten, mijmeringen en reflecties op elementen uit het dagelijks leven, filosofie en wetenschap. Deze caleidoscopische benadering brengt ons langs filosofen als Levinas, Satre, Foucault; wetenschappers als Heisenberg en langs meer psychologische auteurs, als Rogers, Freud, Erikson. Langer staat zij stil bij een parafrase van het verhaal van Adam en Eva in het Paradijs. Soms zijn er aanzetten tot theorievorming. Veel creatieve verbindingen maakt zij in een aparte stijl met associaties op het niveau van semantiek; vaak springt zij van concrete naar meer abstracte betekenisniveaus. Dat brengt iedere paar zinnen weer een verrassing voor de lezer, omdat hij nooit weet waar het toe gaat.

De schaduwzijde van de gekozen caleidoscopische benadering is een betoog, dat alle kanten opgaat zonder ergens lang bij stil te staan. Haar creatieve onvoorspelbaarheid heeft tot gevolg dat het geheel ook tamelijk structuurloos is. Onduidelijk is wat hoofd- en bijzaken zijn, en waar het de auteur nou om te doen is. Ook de epiloog, die zij schrijft in de vorm van stellingen of motto’s is niet goed te verbinden met de hoofdstukken, waar zij naar verwijzen.

Hoewel sommige fragmenten getuigen van een scherp analytisch inzicht en vermogen tot poëtische verwoording, zijn veel andere passages weer tamelijk clichématig geformuleerd.

Het thema wordt steeds wel in psychiatrische en filosofische zin geraakt, maar zij heeft geen vaste lijn in haar betoog weten aan te brengen.

Gilbert Cocquyt ”Liefde Bewust: een technisch filosofisch essay over identiteit en bewustzijn, met uitlopers naar het liefdeleven van de vrouw”

Het gaat hier om een lijvig en geïllustreerd werk, dat de indruk wekt ook het levenswerk van de auteur te zijn. Het is even zoeken tussen alle feiten en feitjes naar wat hij eigenlijk wil zeggen. In essentie gaat het om de vraag: “Wie zijn wij en wat bepaalt ons. Hormonen, eiwitten, drugs, neurale netwerken?”

De schrijver was ingenieur en werkte in een laboratorium voor uierfysiologie en haalt daar veel van zijn anatomische kennis vandaan. Kern van wat daar gebeurde: konden zenuwprikkels hormonen vrijmaken? Het antwoord is ja, dat is oxytocine. Daarna volgt een uiteenzetting over hoe zeer de vrouw speelbal is van haar hormonen. Na een uitvoerige opsomming van hormonen en hersendelen die hormonen produceren volgt een uitvoerige opsomming over psychiatrische ziekten, hersenfuncties en drugs.

In hoofdstuk 4 komt hij uiteindelijk bij de kern. De chaostheorie en neurale netwerken als verklaring van het bewustzijn. Dit is gebaseerd op het werk van Torey, Russel, Gödel, Dennet, Penrose. Zijn stelling is dat feedbacksystemen en Strange Attractors (uit de chaostheorie) in neurale systemen in resonantie kunnen komen en non-lineair oscillerend elkaar kunnen versterken. Dit is het interessantste deel en filosofisch nog het meest doordacht.

Er zijn meer breinonderzoekers die ruimte geven voor de Strange attractors in neurale netwerken. De auteur laat dan nog de ruimte open dat het uiteindelijk de kwantummechanica is, die de vraag zal kunnen beantwoorden hoe in de hersenen bewustzijn “ontstaat”. Probleem hier is echter dat de auteur zich geheel niet bewust lijkt te zijn van de complexe problematiek en uitvoerige literatuur op dit gebied van de bewustzijnsfilosofie. Daarna volgt helaas weer een stuk over mannen en vrouwen en verliefdheid, waarvan de zin onduidelijk is, plus een epiloog en enkele appendices. Alsof de auteur het slotakkoord maar niet kan maken.

De auteur is zeer belezen en deelt de lezer daar graag in mee. Een grootmoedigheid die niet voldoende gewaardeerd kan worden. Het is aardig geschreven, helder, soms grappig, maar het weidt te veel uit, gaat te veel zijpaden in en haalt er te veel bij. Een goede redacteur zou er een aardig boek van kunnen maken. Nu is het te overladen, te breedsprakig, te meanderend. Voor de prijsvraag komt dit werk bovendien niet in aanmerking omdat het onvoldoende past in het thema.

Peer Coenen: het kruis van de Tazbé.

Je moet mensen, die psychotisch zijn, niet met een IBS opnemen, tenzij ze lijden of de “intuïtieve orde” beschadigen die het leven van een ander mogelijk maakt. Dit is een conclusie aan het einde van dit essay. De “intuïtieve orde” valt ongeveer samen met de “common sense” uit de fenomenologische literatuur, maar is veel meer ingevuld dan deze laatste. De auteur is ervan overtuigd dat religie en daaraan gerelateerde rituelen en gebruiken - zoals de gewijde zondag - onlosmakelijk verbonden dienen te blijven met die orde en er een essentieel deel van dienen uit te maken. Die mening adstrueert hij met niet duidelijk beargumenteerde opvattingen over de waarde van de “stam” (hij heeft het over de Sioux indianen enz.) en met voorbeelden uit de geschiedenis en de politieke actualiteit van landen en werelddelen. Nederland, België, Europa, China, je kunt bijna geen land of werelddeel opnoemen, of deze schrijver heeft er een mening over. Het komt steeds neer op de mantra: laat de religie, de zingeving, niet uit je vingers glijden. Interessant, maar daar gaat het onderwerp van deze essaywedstrijd niet over. Ineenstorting van de fenomenologische ‘common sense’ is een beschrijving van psychiatrische problematiek. Ineenstorting van schrijvers intuïtieve orde echter behoort bij zingevingproblematiek.

Peer Coenen is een verhalenverteller. Dat doet hij uitstekend, hij verleidt je met zijn beeldende stijl en hij sleept je mee over de werelddelen. Maar met filosofie heeft het weinig te maken. Evenmin houdt dit essay zich bezig met het onderwerp van de prijsvraag: de spanning tussen subjectiviteit en objectivering in de relatie tussen psychiatrische patiënt en omgeving. Natuurlijk, de schrijver verhaalt ook van zijn opnames en andere ervaringen als patiënt. Maar nergens wordt dit onderdeel dominant of ingezet voor het betoog. Dat is jammer. Wij moedigen hem aan juist op dat pad verder te gaan en zich niet te snel te laten verleiden tot en te verliezen in gratuite bespiegelingen. Hij vertelt heel veel, eigenlijk veel te veel voor een essay (een essay moet ergens over gaan, maar niet over alles), en hij beperkt zich jammer genoeg niet tot het onderwerp: de waargenomen toeschouwer.

Robert Dekker: De stilte van het paradijs

De schrijver richt zich op een beschouwing van het werk van Merleau-Ponty. Hij volgt een aantal hoofdgedachten van diens fenomenologie van de waarneming en de ontologische beschouwing daarbinnen van het lichaam. Vooral het ‘eigen lichaam’ is voor de schrijver van groot belang, naast de onzichtbare wereld en de intersubjectiviteit. Het vleeselijke lichaam, als mijn lichaam realiseert in dialoog met de lichamelijke ander een funderen van mijn menszijn. Dat loopt uit op een ‘zijn in de waarheid’. Voor de auteur komt deze kennis of ervaring van de

waarheid overeen met een hervinden van het paradijs oftewel het oorspronkelijke menszijn. Het aanraakbare in zichzelf is dan een zichtbaar op zichzelf geworden.

De auteur is erg enthousiast over Merleau-Ponty's werk, maar dat maakt het eigen betoog nog niet overtuigend. Het verhaal is bijna geheel opgehangen aan Merleau-Ponty en dan ook nog aan een bepaald gedeelte ervan. Zoals tegenwoordig vaak en gebruikelijk in de filosofie wordt 'de ander' of 'het andere' neergezet zonder dat je ook maar het geringste idee hebt van wat er met dat andere wordt bedoeld. Een niet gereflecteerde behoefte aan vervreemding, een solipsisme dat bevrijd wil worden, een denken dat aan zichzelf wil ontsnappen of een eenzaam mens met een hunkering? Merleau-Ponty, diens eros en de structuur van het 'comportement' zijn er in elk geval bij afwezig.

Wat de auteur behalve een exegese van Merleau-Ponty wil betogen is niet duidelijk. Er zit geen ontwikkeling, verrassing of vernieuwing in het betoog. Aan het eind wordt bovendien een bijna extatische draai gemaakt waarbij de indruk zich opdringt dat de schrijver zelf Merleau-Ponty kwijt is geraakt.

Het geheel is zelfs voor mensen die wel bekend zijn met Merleau-Ponty's werk uiterst moeilijk te volgen, en de stijl en het taalgebruik van de auteur maakt het er niet makkelijker op. De auteur voldoet wel aan het thema van de prijsvraag, maar op zich is dat niet voldoende.

Jet Gerritsma: Tussenbeide

Bondigheid kan een deugd zijn, mits het gepaard gaat met helderheid en scherpte. Dit essay van Gerritsma is bondig – in de zin van kort: een half A4tje – maar heeft qua vorm en taal veeleer het karakter van een prozagedicht. Op zeer compacte wijze koppelt zij een aantal ideeën, vaak in de vorm van contraire begrippenparen, aan elkaar. Haar taal is enigszins associërend met een tendens tot neologisme. Dit maakt haar abstracte formuleringen helaas helder noch scherp. Om te voorkomen dat ons rapport langer wordt dan het essay zelf houden wij het ook kort: dit is niet interessant.

Frank Meulendijks en Loes Bredius: 'n evolutietheoretische filosofie van de wil.

De schrijvers betogen dat de menselijke keuzevrijheid geworteld is in een evolutionair ontwikkelde en gaandeweg bewustere wil(lekeur). Er zijn verschillende niveau's van actie te onderscheiden, die overeenkomen met fasen in de evolutie van ééncelligen tot mens. Van primitieve onbewuste bewegingen, via primitieve onbewuste cognitieve gerichtheid op externe informatie, naar reflexieve gerichtheid op de eigen waarnemingen en innerlijke reacties. De mens kan bewust reflecteren op innerlijke processen, daarin onderscheidt hij zich van het dier.

Slechts de mens is in staat de eigen gerichtheid op de wereld in bewuste reflectie waar te nemen, alleen de mens is in staat zijn eigen intentionele processen te beschrijven. Door interne automatismen te onderkennen en uit te stellen (inhibitie), door af te wachten tot gedragsalternatieven boven komen borrelen, en dan een keuze te maken voor het beste alternatief...daarin ligt zijn keuzevrijheid.

Een interessante hypothese, maar weinig origineel. Dat de mens als organisme in de evolutie steeds meer afstandelijkheid ten opzichte van inkomende prikkels en nagestreefde doelen verwierf, en dat deze afstandelijkheid samen opliep met de evolutie van de taal en allereerst reflectie en vervolgens zelfreflectie mogelijk heeft gemaakt, dat alles is uitgebreid terug te vinden in de antropologie van Gehlen, Scheler en Plessner, met een veel subtieler begrippenapparaat. Dit betoog in evolutionistisch jargon kan overigens problemen zoals dat van het dualisme van Descartes niet oplossen, zoals de schrijvers wel lijken te menen. Zij

maken gebruik van quasi-objectieve terminologie, maar het dualisme sluipt toch binnen met gehanteerde begrippen als “zelf”, “interpreteren”, “aandacht”, etc.

De tekeningen zijn mooi en minder stellig, en laten daardoor meer ruimte voor de geest open, die in het betoog weinig overtuigend wordt dichtgemetseld. Het betoog maakt gebruik van veel herhaling van vrijwel gelijkkluidende zinnen. Bovendien komt het verhaal nergens uit boven een evolutionair-wetenschappelijke hypothese. Maar een essay dat gebruik maakt van wetenschappelijke noties en kunstzinnige uitingen is nog geen filosofisch essay: Het “waarom” van de cognitivistische en evolutionaire vooronderstellingen wordt nergens ter discussie gesteld. Het geheel blijft een verhaal dat vraagt om enerzijds filosofische verdieping en anderzijds bevestigend of falsifiërend wetenschappelijk onderzoek. Tenslotte gaat dit essay geheel niet over psychiatrie, het is hoogstens een algemene beschouwing over bewustzijn. Het thema van de essaywedstrijd is ook nauwelijks zichtbaar.

Kim Verberne: Zicht op de spiegel van de ziel.

Een essay dat zich ergens beweegt tussen bespiegeling, onthulling, gedicht en betoog. Van een betoog is het minst sprake.

De schrijver probeert woorden te vinden voor het puur subjectieve, het onuitspreekbare, en zoekt het in een sfeer van vele dimensies. Bespiegelende opmerkingen over de psyche, de geest, de “nieuwe tijd”: een tijd waarin het subject belangrijker zal zijn dan het object. Maar ook een tijd waarin subject en object niet meer tegengesteld zijn. Deze en andere contradicties komen veel voor. Het zijn associaties bij het thema ‘de waargenomen toeschouwer’, en die associaties wijzen allemaal in de richting van een slang die zich in zijn staart bijt (de waarnemer die zichzelf waarneemt, e.d.), wat leidt tot oneindige reflecties, bespiegelingen, in steeds abstractere dimensies.

Meer hebben we er niet van begrepen. Chakra’s, mythologieën en evolutiedenken zijn elementen die in het verhaal her en der opduiken. Maar nergens vinden we een uitgewerkte hoofdgedachte in een coherent betoog, dat relevant is voor het onderwerp. Het verhaal maakt als het ware gebruik van voor ons niet te volgen denksprongen, in plaats van een gedetailleerde systematische en transparante redeneertrant te bieden, die je zou verwachten in een filosofisch essay.